

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXV

CLASSE DES SCIENCES HISTORIQUES

N° 17

Reçu à la X séance de la Classe des sciences historiques le 24 décembre 2014

Rédacteur

LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ
Membre de l'Académie

BEOGRAD

2015

Г Л А С

CDXXV

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

КЊИГА 17

Примљено на X скупу Одељења историјских наука од 24. децембра 2014. године

У р е д н и к

академик

ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ

БЕОГРАД

2015

СА Д Р Ж А Ј

1. Владо Стругар, <i>Владимира Сџојанчевића књиџа о Првом срџском усџанку</i>	1
Vlado Strugar, <i>Vladimir Stojančević's Book on the First Serbian Uprising</i>	5
2. Владимир Бован, <i>Помоћ академика Владимира Сџојанчевића Србима у Сџарој Србији у иџоучавању њихове исџорије</i>	7
Vladimir Bovan, Ph. D, <i>Academician Vladimir Stojančević's Assistance to Serbs in Old Serbia in Researching their History</i>	14
3. Славиша Недельковић, <i>Сџара Србија у иџрвој иоловини 19. века у радовима академика Владимира Сџојанчевића</i>	15
Slaviša Nedeljković, <i>Old Serbia in the First Half of the 19th Century in the Papers of Academician Vladimir Stojančević</i>	26
4. Ђорђе Микић, <i>Албанско друшџиво и иолоиџика у делу Владимира Сџојанчевића</i>	27
Đorđe Mikić, <i>Albanian Society and Politics in the Work of Vladimir Stojančević</i>	37
5. Милић Ф. Петровић, <i>Рашка обласџи и Родолф Арчибалд Рајс у делима академика Владимира Сџојанчевића</i>	39
Milić F. Petrović, <i>Raška Region and Rodolphe Archibald Reiss in the Work of Academician Vladimir Stojančević</i>	72
6. Коста Чавошки, <i>Полибијево разумевање улоге Тихе у исџоријским збивањима</i>	73
Kosta Čavoški, <i>Polybius' Understanding of the Role of Tyche in Historical Events</i>	84
7. Бранка Кнежевић, <i>Исџоријске, друшџивене и црквене иџришке у исџочној Србији (XIV – XVI век)</i>	85
Branka Knežević, <i>Historical, Social and Church Circumstances in East Serbia (14th–16th Century)</i>	106
8. Ема Миљковић, <i>Јужна и јуџоисџочна Србија иод османском влашћу као иџема јуџословенске и срџске исџориоџрафије: сџудије, иџравци и иџројекџи</i>	113
Ema Miljković, <i>Southern and Southeastern Serbia as Subject of the Ottoman Studies in the Former Yugoslavia: Published Works, Directions and Projects</i>	116
9. Бранко Бешлин, <i>„Племениџи виџез“ и „Раџник филозоф“ – Евџеније Савојски у светлу досадашњих биоџрафских исџраживања</i>	117
Branko Bešlin, <i>„Noble Knight“ and „General Philosopher“ – Eugene of Savoy in Light of Biographical Research So Far</i>	131

10. Миодраг Стојановић, <i>Његош – читалац античких писаца</i>	133
Miodrag Stojanović, <i>Njegoš: A Reader of Ancient Greek and Roman Writers</i>	139
11. Бојана Миљковић Катић, <i>Структурне промене у пољопривреди Кнежевине Србије</i>	141
Bojana Miljković Katić, <i>Structural Changes in the Agriculture of the Principality of Serbia</i>	163
12. Радомир Ј. Поповић, <i>Симо Катић Прекодринца</i>	165
Radomir J. Popović, <i>Simo Katić Prekodrinac</i>	178
13. Миодраг Матицки, <i>Еписке беседе Филипа Вишњића</i>	179
Miodrag Maticki, <i>Epic Orations of Filip Višnjić</i>	184
14. Љиљана Алексић-Пејковић, <i>Српско питање и политика Италије после њеног уједињења (1870–1880)</i>	185
Ljiljana Aleksić-Pejković, <i>The Serbian Question and the Policy of Italy after Its Unification (1870–1880)</i>	212
15. Петар В. Крестић, <i>Пречани – знаменити Бачвани</i>	213
Petar V. Krestić, <i>Prečani – The Famous Serbs From Bačka</i>	229
16. Миле Станић, <i>Програм рада Михаила Г. Ристића у Биџољском вилајету 1899.</i>	231
Mile Stanić, <i>Work Programme of Mihailo G. Ristić in the Bitola Vilayet in 1899</i>	245
17. Василије Ђ. Крестић, <i>Један оглед о југословенској идеји</i>	247
Vasilije Đ. Krestić, <i>An Essay on the Yugoslav Idea</i>	254
18. Михаило Војводић, <i>Србија и Турска уочи Првог балканског рата (очекивања српских политичара)</i>	255
Mihailo Vojvodić, <i>Serbia and Turkey on the Eve of the First Balkan War (Expectations of Serbian Politicians)</i>	261
19. Драгољуб Р. Живојиновић, <i>Рат у Европи се шири: Сједињене Америчке Државе и рат са Аустроугарском 1917-1918</i>	263
Dragoljub R. Živojinović, <i>War in Europe is Spreading: The Usa And War With Austria-Hungary 1917-1918.</i>	275
20. Александар Раствојић, <i>Британска јавност о Србији у Првом балканском рату</i>	277
Aleksandar Rastović, <i>British Public on Serbia in the First Balkan War</i>	284
21. Јелена Гускова, <i>Нова спирала кризе на Косову и позиција Русије (1997–1998)</i>	285
Jelena Guskova, <i>New Spiral of the Kosovo Crisis and the Russian Position (1997–1998)</i>	301
22. Љиљана Стошић, <i>Западноевропска графика и српска уметност</i>	303
Ljiljana Stošić, <i>West-European Graphic Art and Serbian Art</i>	313
23. Станиша Војиновић, <i>Додајак библиографији академика Владимира Симојанчевића (2004–2014)</i>	315

ПЕТАР В. КРЕСТИЋ

ПРЕЧАНИ – ЗНАМЕНИТИ БАЧВАНИ

Упркос томе што је Кнежевина Србија после Другог српског устанка (1815) постала политичко средиште у које су биле уперене очи целокупног народа, културно, образовно, привредно и друштвено средиште српског народа потоњих пола века и даље се налазило међу Србима у Монархији. Стицањем аутономије Србије, 1833, јавила се потреба за обезбеђивањем уставног уређења, грађанских права, укидањем кулука, за оживљавањем трговине као и реформом школства, којом би се повећала писменост и образованост народа. Кнез, као оличење нове власти Србије, одлучан да се озбиљно позабави тим питањима, већ на самом почетку нашао се суочен са бројним проблемима, од којих је питање стручно способних људи имало пресудну важност.¹ У Србији прве половине XIX века, изнуреној дуготрајном борбом за стицање самосталности, ван токова културних збивања у Европи, школовани људи представљали су праву реткост. Администрацији, која се тек почињала стварати, до те мере су били неопходни образовани људи да су у „правителствену службу” као практиканти и писари примани чак и младићи без завршене школе. Како би ублажила горућу потребу за образованим кадром, српска влада је потражила потребне људе међу пречанима, Србима из Хабзбуршке монархије. Она се стога обраћала аустријској влади молбом да одобри издавање потребних дозвола својим држављанима – Србима, који су показали спремност да пређу у службу Србије. Аустријска влада је готово по правилу одобравала ове преласке, руководећи се претпоставком да ће на тај начин, макар посредно, моћи да утиче на политику Србије и усмерава је према сопственим интересима. Српске власти, с друге стране, нису инсистирале да новопридошлице, које то нису желеле, траже отпуст из аустријског поданства и узму српско. То се односило на сва занимања, али не и на оне који су претендовали на „политическу службу”, те су морали да буду држављани Србије.

¹ Види указ Књажеског намесништва Попечитељству финансија број 32, од 9. јуна 1839. (АС, ПО, XXIII, 16).

Део ангажованих Срба пречана по доласку у Србију боравио је у њој кратко, до истека уговора склопљеног са њеном администрацијом, или би се по завршеном послу враћали кући. Тако су, на пример, поступили први српски законописац Јован Хаџић,² оснивач српске санитетске службе др Јован Стејић³ и Јован Стерија Поповић,⁴ оснивач Друштва српске словесности, организатор школства и први српски комедиограф. Исто су чинили и уметници. Сликари Георгије Лацковић,⁵ Георгије Бакаловић,⁶ Јован Исаиловић,⁷ Катарина Ивановићева,⁸ творац и иконописац иконостаса Саборне цркве у Београду Димитрије Аврамовић⁹ и вајар Димитрије Петровић¹⁰ по израђеним поруцбинама одлазили су из Србије. Најчешћи узрок њиховог брзог одласка из Србије била је немогућност да се уклопе и прилагоде приликама које су се умногоме разликовале од оних у Монархији. Неки су, дошавши у Србију вођени пре свега патриотским заносом, спознавши примитивност средине и деспотизам који је владао у њој, разочарани напуштали земљу сматрајући да као појединци у окружењу које су затекли неће бити у стању да допринесу позитивним променама. Други, значајнији део, нарочито у познијем периоду, успевајући да се уклопи у нову средину, примао је српско држављанство и ту доводио или заснивао породицу, прихватајући ново окружење и нове обичаје. То су учинили писац првог устава и уредник *Новина српских*, првог листа у Србији, Димитрије Давидовић,¹¹ професор Лицеја Димитрије Исајловић,¹² драматичар и оснивач Топчидерског парка Атанасије Николић,¹³ а нешто касније уметници Ђура Јакшић,¹⁴ Стеван Тодоровић,¹⁵ Ђорђе

² Др Јован Хаџић /Милош Светић/ (1799–1869), судија, књижевник, један од оснивача Матице српске и уредник њеног *Летописа*.

³ Др Јован Стејић (1803–1853), лични лекар кнеза Милоша, начелник санитета, секретар Државног савета, писац и културни радник, члан Друштва српске словесности, творац српске медицинске терминологије.

⁴ Јован Стерија Поповић (1806–1856), књижевник, професор.

⁵ Георгије Лацковић (крај XVIII века).

⁶ Бакаловић Георгије (1786–1843). Радио је претежно иконостасе, зидне слике и портрете.

⁷ Јован Исаиловић (сред. XVIII века–1807).

⁸ Катарина Ивановић (1819–1882). Радила је портрете, историјске жанр-композиције и мртву природу.

⁹ Димитрије Аврамовић (1815–1855), сликар и писац, један од зачетника романтизма у српском сликарству.

¹⁰ Димитрије Петровић (1799–1852).

¹¹ Димитрије Давидовић (1789–1838), политичар и дипломата. Секретар кнеза Милоша, државни секретар, министар. Писац Сретењског устава, новинар и публициста.

¹² Димитрије Исајловић (1783–1853), професор и уредник „Српских новина“.

¹³ Атанасије Николић (1803–1882), књижевник, професор, помоћник министра унутрашњих дела.

¹⁴ Ђура Јакшић (1832–1878), песник и сликар.

¹⁵ Стеван Тодоровић (1832–1925), сликар.

Крстић¹⁶ и други. У исто време они су утицали да се орожнала патријархална Србија с почетка века постепено почне мењати – увођењем новог – грађанског кодекса понашања, променом начина одевања, навикавањем на луксуз и другим облицима рушења традиционалних вредности. Другим речима, они су допринели убрзанијем току европеизације оријенталним духом прожете Србије. Носиоци ових промена били су превасходно млади српски интелектуалци и пословни људи, трговци и привредници, и то не само из Кнежевине Србије већ и из различитих српских крајева под аустријском влашћу. Срби „из прека” заузимали су готово све најзначајније положаје у Кнежевини. Били су кнежеви дипломатски представници, саветници, први секретари Кнежеве канцеларије, главни секретари Савета, начелници министарстава, затим управитељи школа, професори, учитељи, свештеници, инжењери, лекари, канцеларијски чиновници. Из њихових редова поникао је и Петар Јовановић, архиепископ београдски и митрополит српски (1833–1859). Њихове заслуге су огромне за развој законодавства, привреде, просвете, културе и уметности Србије у XIX веку.

Први знаци могућег отварања питања „шваба” или „немачкара”, како су Срби пречани pejоративно називани, а које ће заокупљати оновремену српску јавност и после слома уставобранитељског режима (1858), појавили су се управо у тренутку њиховог снажног продора на политичку сцену Србије, у моменту када својом активношћу 1839. приморавају кнеза Милоша на абдикацију, када тројица челника странке, Тома Вучић Перишић,¹⁷ Аврам Петронијевић¹⁸ и Јеврем Обреновић,¹⁹ као намесници малолетног и болесног кнеза Милана Обреновића²⁰ фактички преузимају власт у Србији. Иако је током прве владе кнеза Михаила његов административни апарат био састављен највећим делом од Срба из Монархије, млади владар је неоправдано оптуживан за нетрпељивост према „пречанима”. Агитација против „шваба” подстицана је од стране уставобранитељских кругова како би уношењем смутње и стварањем раздора ослабили Обреновиће, своје политичке противнике. Срби пречани послужили су као успешно средство дестабилизације режима у Србији и из тих разлога они су неоправдано оптуживани за недостатак родољубља, корумпираност и бахатост, док је на кнеза Михаила сваљивана кривица да је отуђио од себе виђеније људе и представнике народа и окуружио се странцима. Поред уставобранитеља, међу

¹⁶ Ђорђе Крстић (1851–1907), сликар.

¹⁷ Тома Вучић Перишић (1788–1859), вођа уставобранитеља, министар, председник Државног савета.

¹⁸ Аврам Петронијевић (1791–1852), чиновник кнеза Милоша, члан Државног савета, намесник, председник владе и министар иностраних дела.

¹⁹ Јеврем Обреновић (1790–1856), најмлађи брат Милоша Обреновића, дугогодишњи обор-кнез Шабачке нахије, губернатор београдске вароши и Београдске нахије, мецена. Надзорник јавних грађевина, управник Војно-полицијске канцеларије, председник Државног савета, члан Намесничке владе. Као уставобранитељ огорчени противник владавине свога брата, кнеза Милоша.

²⁰ Милан Обреновић (1819–1839), старији син кнеза Милоша, кнез Србије 1839. Умро непосредно по доласку на престо, наследио га је млађи брат Михаило Обреновић.

којима се истицао Вучић, и сам кнез Александар није скривао свој одбојни став према њима управо због чињенице што је већина њих представљала потпору режиму Обреновића, а по његовом паду један део пречана активно је учествовао у организовању обреновићевских завера, што им носиоци нове власти у Србији никако нису могли опростити. Стога је после Вучићеве буне (1842) и Михаиловог преласка у Аустрију, започело разрачунавање са онима који су порекло водили из „Цесарије”, а за које се слутило да би могли бити политички опоненти. Масовно су отпуштани из службе. Протеривани су и брзо и сурово, при чему нове српске власти нису водиле рачуна ни о преузетим државним обавезама у погледу плата, пензија и других видова обештећења.

Половином педесетих година суштина сукоба око „немачкара” је промењена и попримила је нове видове. Док се двадесетих и тридесетих године XIX века у Србији осећала снажна потреба за „увозом памети”, и из тих разлога је створена повољна клима за долазак Срба из Монархије, половином века стање се знатно изменило. Већ од средине века, убрзо после револуције 1848/49, почело се осећати нарастање незадовољства према „пречанима” нарочито међу млађим, школованим људима из Србије. Стекавши образовање већином у иностранству, они су сматрали да као „отечествени синови” морају имати предност при добијању запослења, нарочито у државној администрацији. Као синове значајних личности које су се истакле у борби за национално ослобођење земље, вређала их је помисао да морају почети од најнижих звања, а самим тим и најнижих плата, и прећи дуг пут да би досегли положаје које су сматрали да заслужују, док су се неки „странци”, који нису имали толике заслуге за Србију, налазили на највишим државним положајима и уживали толико привлачне привилегије. Борба против „шваба”, која је у суштини била социјалног и политичког карактера, прерасла је у борбу против пречанског културтрегерства, добила је вид борбе покрајинских супротности, повремено је попримала особине сукобљавања двају међусобно супротстављених менталитета и различитих култура, а изразито неповољно је утицала и на међусобне односе Срба с ове и са оне стране Саве и Дунава, јер је подгревала партикуларну свест и тиме растакала духовно јединство српског народа, а последице те борбе осећају се све до данас.

У овом раду одлучили смо се да издвојимо петнаест, по нашем мишљењу, најјеминентнијих представника пречана, Срба из Монархије, који воде порекло из Бачке. Сви они били су врхунски интелектуалци, најзначајније личности међу Србима у времену у којем су живели.

Као што се то да наслутити из понуђених биографских скица, највећи део чињеница изнесених у овом прилогу о пречанима рођеним у Бачкој, уз могућа мања одступања, може се односити и на Србе пречане из других области под Хабзбуршким жезлом, а који су својим животом и делатношћу дали значајан допринос развоју Кнежевине Србије.

Ако се упореде статистички подаци које је могуће извући на основу биографија пречана – знаменитих Бачвана, долази се до веома занимљивих сазнања.

Већи број личности из анализираних групе, њих 5 (33,3%) потиче из Сомбора; из Новог Сада је 4 (26,7%), из Сенте су 2 (13,4%), док по једна особа

порекло води из Брестовца, Ђурђева, Шајкаша и Ковиља. Није без значаја то да се највећи број пречана из Бачке, њих 9 (60%) трајно населио у Србији; 4 (26,7%) је по обављеном послу напустило Кнежевину, док је само 2 (13,4%) више пута долазило и одлазило из земље.

Већ смо поменули да је реч о врским интелектуалцима, крему тадашњег српског друштва. Као и највећи део уског слоја високообразованог српског становништва, и поред факултетских диплома, доктората и различитих специјализација, Срби из Бачке били су готово без изузетка људи са више занимања, као што је то, на пример, био случај са Атанасијем Николићем, књижевником, професором математике, инжењером, власником приватне школе цртања, ректором Лицеја, урбанистом, цензором, начелником полицајно-економског одељења и помоћником министра унутрашњих дела. Слично би се могло рећи и за остале разматране личности. Констатацију да је реч о елити која је пристигла у Кнежевину Србију речито потврђује и податак да су 10 од 15 (66,7%) анализираних личности били чланови Друштва србске словесности, Српског ученог друштва, Српске краљевске академије, као и многих других иностраних академија и друштава.

Када се погледа структура њихових занимања, долази се до занимљивог податка: већина Бачвана новопридошћих у Србију бавила се занимањима која су припадала друштвеним и хуманистичким наукама – чак 11 (73,4%). Искључиво природним наукама посветила се само 1 (6,7%), док су 3 особе (20%) покривале обе научне области. Од свих занимања, пречани су највише учествовали у просветној делатности – њих 12 (80%) били су професори, од којих су тројица били ректори Лицеја и Велике школе.

Значајан број бавио се такозваним уметничким занимањима – њих 6 (40%), били су сликари, глумци, музичари или писци.²¹ Међу пречанима из Бачке било је чак 6 правника (40%), по 2 лекара и историчара (13,4%), и по 1 инжењер и војно лице (6,7%).

За разумевање неоснованости оптужби, које су упућиване на рачун пречана да се приклањају владару или појединим политичким струјама зарад каријере или богаћења, може да послужи податак да су од разматране групе само 5 (33,3%) били политички активни (Југовић, Хаџић, Костић, Петровић и Сремац), док су двојица њих, Југовић и Костић, били прогањани управо од тадашњих владајућих структура. Једини за кога се може рећи да је несумњиво уживао одређене привилегије био је генерал Јован Петровић, миљеник краља Милана Обреновића и припадник Напредне странке.

Не мање занимљив је и податак да су међу помињаном петнаесторицом и двојица блиских рођака, ујак и сестрић, Јован Ђорђевић и Стеван Сремац, као и да је захваљујући Ђорђевићевој иницијативи и помоћи Сремац прешао у Србију.

Иван Југосвић/Јован Савић (Сомбор, 23. X 1772 – Бечкерек, 9. XI 1813), професор, дипломата, министар просвете (1811–1812). По мишљењу

²¹ Иако се већина разматраних поред осталог бавила и неком врстом књижевног рада, у обзир су узете само личности којима је то било основно занимање.

савременика, један од најученијих и најзнаменитијих Срба свог времена. Школовао се у родном месту, а потом је у Пешти завршио студије права. Радио је као професор гимназије у Сремским Карловцима (1801–1804), када је уклоњен због сукоба са митрополитом Стефаном Стратимировићем. Краће време служио је као секретар код епископа вршачког Јована Јовановића Шакабенте, али је отпуштен и са ове дужности, па је извесно време био професор у Вршцу.

Крајем 1805, после сукоба са митрополитом Стратимировићем, прешао је у Србију и променио своје крштено име Јован Савић у Иван Југовић. Недуго потом постао је писар, а од 1807. секретар Правитељствујушћег совјета српског и Карађорђевог дипломатски изасланик, који је више пута учествовао у дипломатским мисијама и у име Карађорђа преговарао је у главном стану руске подунавске војске у Јашу и Букурешту, потом с кнезом Метернихом у Бечу, с Турцима итд. Током закулисних борби и локалних и дипломатских интрига, које су пратиле развој Првог српског устанка, почетком 1807. с тог положаја уклонио га је Карађорђе. Оставши без службе, 1808. је основао Велику школу у Београду и неколико месеци био је њен први професор историје и рачуна. Први ђаци ове школе били су синови устаничких првака, као и Вук Караџић, кога је Југовић учио немачки језик.

Пошто је био изузетно образован и способан човек, који је знао велики број језика (немачки, мађарски, француски, италијански, руски и латински), током 1809. и 1810. упућиван је у дипломатске мисије у Беч, Петроград и Букурешт. Од 1809. до 1811. био је председник Суда београдског, а после смрти Доситеја Обрадовића (1811) постављен је за попечитеља просвештенија. Током министровања настојао је да утврди стање основних школа и постави јединствене основе за њихов рад. Као једног од главних представника аустрофилске политике, захваљујући притиску русофила, 1812. уклоњен је с тог положаја. Плашећи се Карађорђевог прогона и одмазде, напустио је Србију почетком 1813, пребегавши у Аустрију и недуго потом је преминуо.

Јосиф (Јозеф) Шлезинџер /Schlesinger/ (Сомбор, III 1794 – Београд 1870), музичар, композитор, диригент. За рад Јосифа Шлезингера, првог војног капелника и композитора у Србији, везани су зачеци српске грађанске музичке културе почетком XIX века. По народности Јеврејин, почетно музичко образовање стекао је код оца и приватних учитеља. Свирајући у властелинским оркестрима средње Европе и чувеној пештанској капели Алојза Цибулке, упознао је разне музичке инструменте и основе музичке теорије. У Нови Сад је прешао 1819. и ту је радио као капелник грађанске гарде десет година, диригујући и компоњујући. Ту је саставио свој први музички аранжман за *Ајшску њасџирку*, прву српску мелодраму, чији је текст по Мармонтелу написао Атанасије Николић.

Шлезингер је 1829. прешао у Шабац, где се издржавао дајући часове музике, а 1831, на позив Јеврема Обреновића, отишао је у Крагујевац, где је постао учитељ музике кнежевој деци. Био је учитељ музике, оснивач и капелмајстор Књажеско-српске банде, која је свирала у Књажеско-српском театру Јоакима Вујића и театру Атанасија Николића, као и на државним свечаностима, парадама, баловима и на двору кнеза Милоша. Сарађивао је са Јоакимом

Вујићем, Стеријом Поповићем и Атанасијем Николићем, за чије позоришне комаде је компоновао или аранжирао сценску музику, чиме је зачео жанр позоришних комада с певањем, који ће постати најомиљенији позоришни род код Срба у XIX веку.

Око 1840, пресељењем престонице Кнежевине Србије у Београд, у нову престоницу прешао је и Шлезингер, и ту је наставио музички рад до пензионисања 1864, повремено диригујући на концертима у Николићевом позоришту на Тумруку.

Као веома плодан аутор компоновао је или аранжирао сценску музику за осам позоришних дела, више од сто маршева, многобројне потпурије, хармонизовао је више народних и градских песама које су биле радо певане. У Србији је постао веома популарна и уважена личност. Као зачетника музичког живота у Србији његово име постало је толико популарно да су дуго времена после његове смрти сваког професионалног музичара звали „Шлезингер“. Прикупљао је и бележио мелодије српских народних песама, компоновао војничке маршове на народни мелос. Оснивач је Београдског певачког друштва (1853). Заједно са Н. С. Ђурковићем радио је за београдско позориште, а 1846. компоновали су *Усџај*, *усџај Србине* и *Сан Краљевића Марка*.

Јован Хаџић /Милош Свејић/ (Сомбор, 19. IX 1799 – Нови Сад, 4. V 1869), судија, књижевник, један од оснивача Матице српске, уредник *Лейоџиса Матице српске*. Школовао се у Сомбору, Сремским Карловцима, Бечу и Пешти, где је докторирао права. Највећи део живота провео је у Новом Саду, где је био адвокат, директор гимназије, сенатор магистрата, комесар за судско уређење Војводине и председник апелационог суда. Девет година живео је у Србији, радивши на припремама закона српске државе у настајању. Као ватрени присталица Карађорђевића, пријатељ и саветник челних људи уставобранитељског режима, у моменту промене владара у Србији (1842) Хаџић, истакнути правник, дошао је у Србију првенствено ради израде *Грађанског законика* и писања основног закона о законодавној, управној и судској власти у Србији. У исто време, у политички нестабилној ситуацији насталој протеривањем Вучића и Петронијевића из Србије, као једна од најеминентнијих личности међу Србима из Аустрије, и особа која је уживала наклоност најутицајнијих кругова у бечкој влади, он је представљао неку врсту потпоре тада још неучвршћеном режиму. И поред тога, дошавши у сукоб са дојучерашњим пријатељима око *Грађанског законика*, разочаран, заувек је напустио Србију.

Хаџићев рад је разноврстан: књижевни, просветни, научни, политички и законодавни. Као песник, класичар и рационалист, није оставио дела трајне вредности. Значајнији је као преводилац класике, затим Гетеа, Шилера, Клопстока итд. Писао је народним језиком, а са В. Караџићем водио жестоке полемике против увођења његовог правописа у књижевност. Уређивао је *Лейоџис*, *Голубицу* и *Огледало српско*. Значајан је као историограф првог српског устанка и свог времена.

Био је први председник Матице српске, члан Друштва српске словесности и председник Новосадске читаонице. Као дугогодишњи посланик у Карло-

вачком сабору и на дијети у Пожуну, један је од најистакнутијих представника конзервативних концепција српске политичке мисли у Аустрији. Зналац језика, цењен књижевник, правник и законописац, заслужан просветни радник, угледан политичар, он је био један од најистакнутијих Срба свога времена.

Дела: *Одзив младоџ српскоџ духа на џлас Харфе шцицајтовачке* (1821); *Сииџнице језикословне*, I (1837); *Први џрелазак Црноџа Ђорђа из Србије у Срем*, „Новина Србска“ (1839); *Голубица с цвџетом књажевсџива*, I–V (1839–40); *Уџук или одђовор на Сииџнице језикословне* (1839); *Уџук II или одђовор на Вуков одђовор на лажи и ојадање у Српском улаку* (1844); *Уџук III језикословни о језику и џравоиису српском* (1846); *Дјела Јована Хаџића... I, Пјесме изворне* (1855); *Дјела Јована Хаџића... II, Преводи* (1858); *Ођледало србско*, I (1864).

Аџанасије Николџ (Брестовац, Бачка, 18. I 1803 – Београд, 28. VII 1882), књижевник, професор. Основну школу учио је у Сомбору, гимназију у Сремским Карловцима и Новом Саду, филозофију у Ђеру, артиљеријску школу у Бечу (1824), а технику на Пештанском универзитету (1829). У Новом Саду је 1824. отворио приватну школу цртања и предавао је у гимназији. Био је инжењер Бачке жупаније у Сомбору (1831–37), управник феудалних поседа Петра Чарнојевића у Банату, потом грофа Шенборна у Мункачу (1837–39). На позив кнеза Милоша прешао је у Србију за професора математике и цртања и првог ректора Лицеја у Крагујевцу и Београду (1839–42). Био је члан одбора просвештенија, рецензент типографије и цензор световних књига за Србију. Налазио се на положају начелника полицајно-економског одељења (1842–57) и помоћника министра унутрашњих дела (1857–58). После Светоандрејске скупштине 1858. био је прогнан из Србије. Из Новог Сада поново се вратио 1861. у Београд, пошто је претходно добио пензију.

Као поверљива личност кнеза Михаила Обреновића и Илије Гарашанина водио је обавештајну и национално-пропагандну службу, на месту секретара тајног трочланог *Српскоџ одбора* (1862–1868). Транспортовао је потајно 1862. већу количину оружја из Русије у Србију, следеће године путовао је у Русију ради наоружавања Србије. Започео је прве урбанистичке послове у Србији, заслужан је за уређивање Београда – начинио је план Врачара, исушио Топчидер, основао расадник. Модернизовао је путеве и уредио поштанску службу, вршио је теренска истраживања за будућу железницу.

Писао је драме, пољопривредне поуке, уџбенике, књижевне приказе и сакупљао народне приповетке. Преводио је с немачког приповетке и драме. Писао је уџбенике, песме, прозу, драме, чланке из историје, бавио се терминологијом. Сарађивао је у великом броју листова и часописа. Имао је велике заслуге и за почетке математике у Србији, пошто је написао прве уџбенике из математике за Лицеј, *Алђebra – усџројена за уџоџређљење сџицајшеља философије у Лицеуму Књажевсџива Србије* (1839), и *Елементарна геометрија – усџројена за уџоџређљење сџицајшеља философије у Лицеуму Књажевсџива Србије* (1841). На његов предлог Савиндан је од 1840. у Србији установљен као школска слава. Са Стеријом је радио на оснивању Друштва србске словесности (1841) и био је његов први секретар и редовни члан (1842).

Покренуо је театар на Ђумруку, у коме је био уметнички управник, редитељ, сценограф и глумац. Поднео је предлог за оснивање Народне библиотеке

(1842), основао је школу цртања, мачевања и школу за инжењере. У Топчидеру је основао Економско заведеније и Земљоделску школу (1853), огледно добро, стаклену башту, казнионицу и мануфактуру сукна и ћебади. Био је уредник календара *Ружица*, *Домовни и оџичејолезни календар* и алманаха *Србски славуј* и *Чича Срећков лист* за србске земљоделце.

Др Вук К. Маринковић (Нови Сад, 5. I 1807 – Београд, 7. VIII 1859), лекар, професор и ректор Лицеја (1850–51, 1856–59). Из угледне новосадске породице. Отац му је био поп Коста Маринковић, чувени новосадски катихета. Основну школу завршио је у Новом Саду, као и шест разреда Српске православне гимназије, а седми и осми разред, тј. филозофију, у Јегри. Медицину је студирао у Пешти и Бечу (1826–30), и докторирао је на Краљевском универзитету у Пешти са темом о епилепсији (1830). Потом се вратио у Нови Сад, где је као породични лекар уживао велики углед, па је поред осталих, лечио и оца Јована Јовановића Змаја, Јована Хаџића, Михаила Полит-Десанчића, Димитрија Сервијског, Марију пл. Станисављевић и многе друге. Као угледан грађанин био је тутор многих легата, а 1847. изабран је за потпредседника новосадске читаонице. Због своје стручности кнез Милош му је још 1831. понудио звање књажевског лекара у Крагујевцу. Након женидбе Софијом Павловић, а после уништења Новог Сада у пожару изазваном бомбардовањем са Петроварадинске тврђаве, током којег је остао без куће и комплетне имовине, избегао је 1849. у Београд. Ту му је 1850. понуђено место професора физике, а недуго потом и биологије, на Лицеју. Његовом заслугом је увећана збирка кабинета за физику Лицеја. Један је од најплоднијих писаца уџбеника код Срба тога времена. Његов рад на стварању српске научне терминологије за природне науке је од изузетног значаја, нарочито за физику, чиме је учинио крупан корак ка изучавању ове научне дисциплине у Србији. За редовног члана ДСС изабран је 1850, а 1853. постао је члан школске комисије. Био је одушевљени поборник Вукових и Доситејевих идеја. Преводио је с латинског (II књ. Вергилијеве *Енејиде*) и немачког.

Дела: *Начела физике за своје ученике а и за самоуке* (1851) – први српски уџбеник физике; *Јесџесџивена њовјесџница за срџску младеж* (1851); *Д-ра Ф. Мочника Геомеџрија за више џколе књажесџива Србије* (1857); *Аџлас за јесџасџивену њовјесџницу* (1851).

Др Георџије Ђорђе Муџицки, лекар, писац, публицист, књижевни критичар и историчар (Ђурђево, Бачка, 9. VI 1811 – Славонски Брод, 16. VI 1887). Породица му се крајем 18. века преселила из Србије у Бачку, прво у Темерин, потом у Ђурђево. Стриц му је био песник и епископ Лукијан Муџицки. Основно образовање стекао је у родном месту, гимназију је завршио у Грацу (1826–1834). Студирао је медицину у Бечу, где је 1837. одбранио докторску дисертацију под називом *О меланхолији*. По завршетку студија прешао је у Београд, где је радио као градски физикус и породични лекар кнеза Милоша Обреновића. Био је професор физике на Лицеју 1842. Један је од осни-

вача и првих чланова Друштва србске словесности и вредан сарадник његовог *Гласника*. По кнез Милошевом напуштању Србије Мушицки се запослио као лекар у Србобрану, потом Земуну и Славонском Броду, а 1856. је постао директор Градско-краљевског контумаца (карантина) у Алексинцу, Земуну и Славонском Броду. Пензионисан је 1877. Поред радова из медицине и физике, Мушицки се доста посветио и књижевности. Проучавао је старију српску књижевност и пратио текућу књижевну продукцију. Написао је доста реферата, књижевних оцена и бележака у савременим српским књижевним листовима. Припремио је за штампу и у четири књиге издао дела свога стрица, Лукијана Мушицког (*Стихојворениа Лукиана Мушицког*, I, Пешта 1838; II, Будим 1840; III, Нови Сад 1844; IV, Нови Сад 1847). Саставио је и *Живојоис Лукијана Мушицког* (Нови Сад, 1877/79), за који је добио награду Матице српске. Сарађивао је у *Лейојису Матице српске*, *Гласнику Друштва србске словесности*, *Србском народном Лисћу*, *Бачкој вили* и *Засјави*. Његово дело *Историјеское описаније бишке косовојол'ске* штампано је 1847. у Београду.

Димитрије Аврамовић (Шајкаш 7. III 1815 – Нови Сад, 1. III 1855), сликар, карикатуриста, ликовни критичар и стручни писац. Школовао се у Новом Саду, где је учио цртање у цртачкој школи Атанасија Николића. Напустио је трговину на коју га је дао отац и почео је да учи код живописца Димитрија Јовановића, а потом код Алојзија Кастање, Италијана из Мантове, и Јоана Ивановића, сликара из Петроварадина. Ликовну академију завршио је у Бечу (1836–40), упоредо радећи у атељеу сликара и педагога Фридриха Амерлинга. У том периоду насликао је и више портрета савременика, између осталих и Вука Караџића, који му је 1841. помогао да пређе у Београд и добије посао на изради иконостаса Саборне цркве, коју је осликавао до 1845. У Београду је сликао портрете кнеза Михаила, митрополита Петра Јовановића, Симе Милутиновића Сарајлије, Димитрија Исаиловића, као и иконостасе капеле старог митрополитског двора и Карађорђевог цркве у Тополи. Током Револуције 1848. учествовао је у политичкој борби против мађарона успешним политичким карикатурама, које представљају прву политичку карикатуру код Срба. Изабран је за дописног члана Друштва србске словесности 1847. Писањем је почео да се бави после 1852, када је, пошто се разболео, прешао из Београда у Нови Сад. Саставио је *Живојисање славних живојисаца српских* и неколико књига у којима је описао сакралне српске споменике Свете Горе. У Павловићевом *Лисћу* преводио је са немачког чланке о уметности из Винкелманове *Историје древне уметности*. Сарађивао је и у *Подунавки*, а после 1848. писао је за књижевни додатак *Седмицу*.

Серџије(е) Николић (Нови Сад, 1816 – Београд, 8. XI 1874) писац, новинар, историчар, лингвист, преводилац и позоришни критичар. Основну школу и гимназију завршио је у Новом Саду, а филозофију и права у Пешти. У Србију је прешао 1840. и постао је најпре секретар у београдској конзисторији, од 1842. до 1866. био је професор административног и међународног права у Лицеју. Радио је и као ректор исте школе. Прави члан Друштва србске

словесности постао је 1842, а Српског ученог друштва 1864. Као сарадник Теодора Павловића помагао му је у редакцији *Сербских народних новина* и *Сербског народног листа* у Пешти. Бавио се књижевним радом и историјом сакупљајући грађу у вези са Првим и Другим српским устанком. Био је уредник и издавач *Просветних новина* (1848), новина *Државно-народни прашиоц*, уредник и издавач *Будилника (народне просвете)* (1851). Превео је српске биографије са старог српског књижевног језика. Један је од иницијатора и оснивача *Дружине младежи србске*, члан и деловођа просветног одбора. У листу *Седмица* (1852) објавио је чланак о уметничким споменицима Србије. Био је близак пријатељ Јована Суботића и Симе Милутиновића Сарајлије.

Јован Борђевић (Сента, 25. XI 1826 – Београд, 21. IV 1900), књижевник и историчар, министар просвете и црквених дела (1893). Основну школу завршио је у родном граду, а гимназију у Новом Саду, Сегедину и Темишвару. Медицину је почео да студира у Пешти 1845. али је 1848. прекинуо студије због неповољних материјалних прилика, и бавио се изучавањем филозофије и историје. Био је 1849. чиновник у Сомбору и Лугошу. Радио је као професор на Великој српској гимназији у Новом Саду (1852–1857), где је предавао историју, географију и латински језик. Од 1857. био је секретар Матице српске у Пешти и уредник *Лейтиса Мајнице српске*, а од 1859. до 1863. уређивао је *Српски дневник* у Новом Саду. Имао је пресудан утицај приликом оснивања Српског народног позоришта у Новом Саду (1861). За првог управника Народног позоришта у Београду постављен је 1868. Отворио је Глумачку школу 1870. и предавао је у њој до 1873, када је школа затворена, а он је премештен за наставника гимназије. Био је директор полугимназије у Шапцу 1876, директор гимназије у Београду 1878. и директор учитељске школе 1880. Постављен је за професора опште историје у Великој школи (1888), и на том месту је остао све до пензионисања 1896.

Писао је песме, путописе, расправе и уџбенике историје за гимназије и Велику школу. Аутор је химне „Боже правде”. Изабран је за члана Друштва србске словесности 1863, за члана Српског ученог друштва 1864, а 1892. наименован је за почасног члана Српске краљевске академије.

Стеван Тодоровић (Нови Сад, 13. IV 1832 – Београд, 22. V 1925), српски сликар, професор, јавни и културни радник. У Сегедину је завршио основну школу и пет разреда гимназије. Тодоровићево опредељење за сликарство одредиће боравак код стрица, власника пиваре, код кога се са породицом обрео 1849, по слому револуције. Сликарско образовање стицао је у Бечу и Минхену.

После венчања с Полексијом Бан, одлазак у Фиренцу на свадбено путовање искористио је за студијско усавршавање, пошто је добио дозволу галерија Уфици и Пити да копира дела Рафаела, Тицијана и Рубенса. Урађени предлошци појединих икона, њихова иконографска, композициона и друга решења представљаће окосницу целокупног његовог каснијег иконописа.

Током живота насликао је око 300 портрета познатих савременика, међу којима су најпознатији портрети краља Милана Обреновића, краљице Наталије

Обреновић, Корнелија Станковића, Ђуре Даничића, Владана Ђорђевића и других. Сликао је композиције из српске историје, осликане у црквама у Неготину и Смедеревској Паланци (*Смрти хајдук Вељка Пешировића, Сабор у Призрену*) и жанр-сцене (*Гимнастичка школа*), као и многобројне иконостасе по црквама у Србији. Урадио је велики број цртежа и акварела.

Поред сликарства, којим се бавио више од пола века, у српској културној средини, пре свега у Београду друге половине XIX века, оставио је запажене трагове и на многим пољима васпитног и просветног рада. Скоро да нема области друштвеног, културног и уметничког деловања, почев од музике, театра, спорта, примењеног стваралаштва и педагогије, до сликарства, графике и скулптуре, у коме он није оставио дубок, најчешће пионирски и неизбрисив траг, тако да га с правом можемо сврстати у ред најзначајнијих уметника које је ова средина имала током своје новије културне историје. Ангажован на овом плану, и поред врсног талента, за собом је оставио релативно скромну сликарску оставштину.

Један од најватренијих позоришних трудбеника онога времена, био је управник аматерског позоришта у Кнежевој пивари, у којем је играо и режирао. Покретач је изградње Српског народног позоришта, чији је рад значајно помагао као сценограф, опробао се као глумац, редитељ и декоратер. Био је дугогодишњи председник Првог београдског певачког друштва. У сарадњи са Корнелијем Станковићем, приредио је прве вокалне концерте у Србији.

Бавио се спортом. Године 1857. основао је Прво српско друштво за гимнастику и борење, и руководио је мачевалачком секцијом. Оснивач је и Београдског гимнастичког друштва *Соко* и Савеза соколских друштава *Душан Силни*. Изабран је за члана Српске краљевске академије, Петровградске академије уметности и Академије у Катанији (Италија).

Јован Бошковић (Нови Сад, 19. II 1834 – Београд, 7. I 1893), филолог, професор, министар просвете и црквених послова (1892).

Основну школу и нижу гимназију завршио је у родном граду, а вишу гимназију у Сремским Карловцима, Будиму и Пожуну (Братислави). Од 1852. студирао је права у Бечу, слушајући истовремено и предавања Фрање Миклошића из словенске филологије и књижевности.

У Србију је прешао 1858. и постао приватни учитељ унуцима Мише Анастасијевића. За професора Савамалске гимназије постављен је 1861. Током 1862. био је на краће време премештен за професора у Крагујевцу, а потом је опет враћен у Београд. Био је привремени професор филологије и историје опште књижевности у Великој школи (1865–1871), када је отпуштен пошто је бранио аутономију Велике школе. Тада се вратио у Нови Сад и до 1875. био је библиотекар Матице српске и уредник *Летописа* Матице српске. Биран је за посланика 1872. и 1874, на народно-црквеним саборима у Сремским Карловцима.

Вратио се 1875. у Србију и до 1880. је радио као библиотекар Народне библиотеке и као кустос Народног музеја. Постављен је за професора словенске филологије у Великој школи 1880, где је предавао до 1892. Функцију ректора Велике школе обављао је 1886/87.

Током његовог министровања 1892. заведен је индекс (уписница) за слушаоце Велике школе и Богословије, а 1863. извршене су измене и допуне *Закона о усјиројсјиву Боџословије*.

Писао је уџбенике и расправе из лингвистике и филологије, као и позоришне критике. Сарађивао је у *Лейојису Мајишце срјске, Срјском колу, Просвјетном ѓласнику, Видовдану, Гласнику Срјскоџ ученоџ друшјива*.

Члан Српског ученог друштва постао је 1865, био је и секретар Одсека филозофских наука (1871, 1876. и 1877), секретар и благајник Друштва (1883–1891), а 1892. је изабран за редовног члана Српске краљевске академије.

Дела: *Извод из срјске ѓрамајике* I, II, 1863. и 1864; *Наука о језику и њен задајшак*, 1871; *О срјском језику*, I, II, 1887. и 1888; *Вук Сјефановић Караџић*, 1888.

Милка Грџурова (Сомбор, 14. II 1840 – Београд, 25. III 1924), удата Алексић, драмска уметница (глумица), приповедач, преводилац. Једна је од првих жена код нас која је заиграла на позорници и припада првој генерацији српских професионалних уметника уопште. Опште образовање стекла је у једном женском заводу за васпитање у коме је боравила три године. Глумачки талент испољила је као дилетант у Српском добровољном позоришном друштву у Сомбору. Ступила је у Српско народно позориште у Новом Саду 1864, где је играла до 1868. Тадашњи репертоар имао је претежно родољубиви карактер, па су сва гостовања, осим културног, имала и велики политички значај у животу угарских Срба XIX века. Када је 1868. основано Народно позориште у Београду, Милка Гргурова, са половином новосадског ансамбла, прешла је у Београд, где је играла пуне 34 године.

Играјући четири деценије веома разноврстан репертоар, од шалјивих игара, водвиља и лаких комедија у младим данима, до сложених драмских и трагичних улога у зрелим годинама, Гргурова је била миљеница публике. Истицала се лепом појавом, високим стасом, отменошћу и гипкошћу. Изузетно предана глуми, с лакоћом се уживљавала у улоге које је играла, а имала је и изузетно пријатан глас и одличну дикцију и артикулацију, тако да је постала једна од највећих и најомиљенијих српских трагеткиња романтичарског периода, због чега је и називана „српском Саром Бернар“. Током каријере одиграла је близу 400 улога, што представља својеврстан рекорд међу српским глумицама.

Једна је од ретких жена оног времена међу Србима која се бавила књижевношћу. Сарађивала је у *Босанској вили, Бранковом колу, Зори, Лучи, Женском свјету, Грађанину, Позоришном ѓласнику*, у којима је објављивала своје сентименталне повести и романтичне приче, без веће књижевне вредности.

Током живота одликована је већим бројем одликовања. Умрла је готово потпуно заборављена.

Лаза Косић (Ковиљ код Новог Сада, 11 [18] II 1841 – Беч, 9. XII 1910), књижевник, преводилац, новинар, политичар. Рођен је у војничкој породици. Оставши рано без родитеља, захваљујући бризи блиских рођака завршио је ос-

новну школу у месту рођења, гимназију у Новом Саду, Панчеву и Будиму, а затим правни факултет и докторат на Пештанском универзитету. Почео је да ради као професор немачког, мађарског и ботанике у гимназији у Новом Саду (1866); био је адвокат, потом велики бележник магистрата (1867) и сенатор при Градском суду (1872—1873). Од тада па до краја живота бавио се искључиво књижевношћу, новинарством, политиком и јавним националним пословима. Писао је лирске песме, драме, многобројне есеје, позоришне и књижевне критике, огледе, филозофске расправе, дописе, чланке, полемике, а у младости и приповетке. Своје радове објављивао је у *Србском дневнику*, *Седмици*, *Лейојису*, *Даници*, *Јавору*, *Мајици*, *Преодници*, *Вили*, *Младој Србадији*, *Српској зори*, *Засјава*, *Сјармалом* и *Брки*. Као зналац античких и модерних језика и културе преводио је с грчког, немачког и енглеског.

Два пута је затваран: 1869. због тобожњег учешћа у завери која је резултовала убиством кнеза Михаила, и 1872. због борбеног антиаустријског говора у Београду на свечаности приликом проглашења пунолетства кнеза Милана. По ослобађању изабран је за посланика Угарског сабора (1873), где се, као близак сарадник Светозара Милетића и један од духовних вођа Уједињене омладине српске и Срба из Угарске, горљиво залагао за српску ствар. У Београду је радио као службеник Министарства иностраних послова и дипломата, потом као уредник опозиционог листа *Српска независност* (1881—1883), али је под притиском српских власти био принуђен да напусти Србију. На позив књаза Николе 1884. прешао је на Цетиње, где је његов политички сарадник преузео уређивање званичних новина *Глас Црногорца* (1884—1891), и часописа *Црногорка* и *Зейта*. После сукоба са црногорским књазом вратио се у завичај. Политички ангажован целог живота, огорчен противник Аустријске монархије и присталица југословенског јединства, прекинуо је све везе с Милетићевим следбеницима (Ј. Томић, Ј. Ј. Змај) и повезао се с конзервативним српским политичким струјама међу Србима у Угарској. Пошто је 1902. као посланички кандидат за сремскокарловачки сабор изгубио на изборима у Шајкашкој, престао је да се бави политиком. Када се 1895. оженио богатом Ј. Паланачки из Сомбора, коначно је стекао материјалну сигурност, међутим, упркос томе, остатак живота провео је огорчен, усамљен и повучен из јавности.

Изабран је за члана Српског ученог друштва 1883, а 1909. за редовног члана Српске краљевске академије.

Тешко оболео, 1910. покушао је са лечењем у Бечу, где је и умро.

Дела: *Максим Црнојевић* (1866); *Основа лејојисе у свейу с особийим обзиром на српске народне њесме* (1880); *Пера Сејединац* (1882); *Основно начело (кријички увод у ојичију филозофију)* (1884); *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови), њејову њевању, мицњењу и њсању и њејову добу* (1902); *Дојуне уз Вуков речник* (1913); *Сабрана дела Лазе Косићиа: Песме* (1989); *Пријоветке; О њозорицију и умејносии* (1989); *Траједије* (1989); *Комедије* (1989); *О књижевносии и језику* (1990); *О њолицици, о умејносии*, I—IV (1990).

Јован Пејровић (Сомбор, [16. VI 1843] – Ниш, 19. III 1902), генерал, министар. Његова породица је током Револуције 1848–49. прешла у Србију. У Београду је завршио седам разреда гимназије, а потом је 1860. ступио у Војну академију, из које је изашао са чином артиљеријског потпоручника, а потом је завршио Ратну академију у Берлину. Као официр прошао је кроз све фазе развитка тек установљене редовне стајаће војске обреновићевске Србије. Био је официр за време друге владавине Милана Обреновића, током другог намесништва и владавине Александра Обреновића.

Већ у својој четрдесетој години добио је чин пуковника генералштаба, а потом је постао и генерал. Као потпоручник био је командир занатлијске школе и на служби при артиљеријској управи у тополиници у Крагујевцу, а затим водник 3. пољске батерије. Потом је био штабни официр књажевачког одреда. После школовања у Берлину прво је радио у војном министарству као деловођа Главног генералштаба (1875. и 1876). Од 1876. до 1879. (изузимајући ратове) био је начелник штаба Моравског корпуса. После Берлинског конгреса био је помоћни члан српске делегације за одређивање нове државне границе Србије. Годинама је као професор предавао генералштабну службу, стратегију и историју војне вештине на Војној академији (1879–1881, 1888. и 1896–1897).

Током српско-турског рата 1876. налазио се на положају начелника штаба Моравске дивизије, којом је командовао генерал Черњајев. У ратовима 1877–1878. био је начелник Моравског корпуса.

Припадао је Напредњачкој странци. Био је почасни ађутант краља Милана Обреновића, који га је поставио и за министра грађевина (1883), а потом министра војске у чиновничкој влади Николе Христића. На том положају затекао га је српско-бугарски рат и пораз на Сливници, после чега је пензионисан. Реактивиран је 1894. и именован за инспектора пешадије, а затим за управника Војне академије. Потом је био командант Шумадијске, а након тога Моравске дивизијске области у Нишу, где га је затекла смрт. Издао је *Рајну иџру*, по угледу на Вердија ди Верноа (1882).

Стеван Сремац (Сента, 11. XI 1855 – Сокобања, 12. VIII 1906), књижевник и професор. Рођен је у занатлијској породици. Пошто је рано остао без родитеља, његов ујак, знаменити српски историчар Јован Ђорђевић, довео га је 1868. у Београд, где је 1875. завршио гимназију и уписао студије историје на Великој школи у Београду, када се прикључио Либералној странци. Радио је као професор у гимназијама у Нишу, Пироту и Београду. Учествовао је као добровољац у ратовима 1876. и 1877–1878.

Српски приповедач и романсијер, хумориста и сатиричар, зналачки и вешто је користио различите дијалекте српског језика, пруживши изузетне приказе различитих подручја српске књижевности: од панонских (*Пој Ђира и њој Сира*), преко динарских (*Вукадин*), до јужносрбијанских (*Зона Замфирова*). Почео је да пише релативно касно, тако да је 1888. објавио прозне хронике о личностима и догађајима из српске прошлости, објављене 1903. под насловом *Из књиџа старосијавних*. Реалистичку прозу почео је да пише тек по доласку у Београд. Прву приповетку под насловом *Божјиња њеченица* објавио је 1893.

Као приповедача одликује га конзервативност и традиционализам, идеализација прошлости, љубав према обичном човеку чији живот најрадије приказује, као и хумор. Spaда у најобразованије српске писце друге половине 19. века, тако да је 1906. изабран за редовног члана Српске краљевске академије.

Дела: *Ивкова слава* (1895), *Пој Ћира и њој Сѝира* (1898), *Зона Замфирова* (1903). Приповетке: *Вукадин*, *Лимунација на селу*, *Чича Јордан*, *Кир Герас*, *Ибиш-аџа*, *Нова година*, *Аџа Грозница*, *Идејал*, *Дим и дим*, *Миџа и Миџиџа*, *Јунак дана*, *Наџкова женидба*, *Пошћарев исѝић*.

ОДАБРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Аутобиографија Атанасија Николића, Архив САНУ, бр. 7380/32.

В. Алексијевић, *Савременици и њоследици Вука Караџића и Досијеја Обрадовића*, П 425/ I–XVII.

С. Васиљевић, *Знаменићи Сомборци*, Н. Сад 1989.

А. Гавриловић, *Знаменићи Срби XIX века*, Загреб I (1901), II (1903), III (1904).

С. Гавриловић, *Срби у Хабсбуршкој монархији од краја XVIII до средине XIX века*, Историја српског народа, књ. V–2, Београд 1994², 36–45.

Ж. С. Борђевић, *Школе и ѡросветиа у Србији 1700–1850*, Београд 1950.

А. Ивић, *Архивска зрађа о српским књижевним и културним радницима*, књ. I–VI, СКА, Београд 1926–1956.

С. Јовановић, *Устѡавобранићели и њихова влада*, Београд 1933.

С. Јовановић, *Немачкари*, Сабрана дела, књ. XI, Београд 1991, 513–515.

М. Кићовић, *Јован Хаџић (Милош Свећић)*, Н. Сад 1930.

П. В. Крстић, „Швабе“ или „немачкари“ у Србским народним новинама *Теодора Павловића*, Зборник Матице српске за историју 49 (1994) 31–43.

П. В. Крстић, *Пречани и Шумадинци. Теодор Павловић и Србске народне новине о Кнежевини Србији (1838–1839)*, Београд – Н. Сад 1996.

Н. Кусовац, М. Врбашки, В. Грујић, В. Краут, *Сѝеван Тодоровић 1832–1925*, Н. Сад 2002.

Р. Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)*, Београд 1986.

Р. Љушић, *Лицеј 1838–1863*, зборник докумената, Београд 1988.

Ј. М. Милићевић, *Прва зруја србијанских студијенаџа, државних џишџомаџа школованих у иностранстџву (1839–1842)*, Историјски часопис, књ. IX–X, Београд 1960, 363–374.

М. Ђ. Милићевић, *Поменик знаменићих људи у српској народа новијеџа доба*, Београд 1868.

Ј. Мирковић и Д. Петровић, *Димитрије Аврамовић*, Зборник МС за друштвене науке V, 1953, 48–63.

И. Огњеновић, *Грбови знаменићих Срба шџио су им косџи у Н. Саду уџојане*, Н. Сад 1890.

В. Петровић, *Српска уметносџ у Војводини. О сликарској уметносџи Срба у Војводини XVIII и XIX века*, Нови Сад, 1927.

Сџомениџа беџградској џевачкој друшџиџа, Београд 1903.

В. Стојанчевић, *Школе, учџићели и ѡросветџне ѡриџике у Србији 1815–1839*, Историјски гласник 1–2 (1974) 43–93.

Д. Страњаковић, *Вучићева буна 1842. године*, Београд 1936.

М. Томандл, *Сиоменица српског њевачког друштва Панчево 1858–1938*, Панчево 1938.

Л. Ђелап, *Посећујак с аустријским јоданицима у Србији у време Кнеза Милоша и Уставобранијеља*, Годишњак града Београда, XIV, Београд 1967, 351–370.

Petar V. Krestić

PREČANI – THE FAMOUS SERBS FROM BAČKA

S u m m a r y

This paper presents a short history of mutual relations of Serbs on both sides of the Sava and the Danube rivers, with particular emphasis on the enormous significance that the *prečani* Serbs (Serbs living across the Sava, Danube and Drina rivers) had for the overall development of legislation, economy, education, culture and arts of Serbia in the 19th century. The paper also gives biographical sketches of fifteen most eminent representatives of *prečani* Serbs from the Monarchy, all of whom originated from Bačka (Ivan Jugović, Josif Šlezinger, Jovan Hadžić, Atanasije Nikolić, Vuk Marinković, Đorđe Mušicki, Dimitrije Avramović, Sergij Nikolić, Jovan Đorđević, Stevan Todorović, Jovan Bošković, Milka Grgurova, Laza Kostić, Jovan Petrović and Stevan Sremac). On the basis of analyses of presented biographies, and a comparison of obtained statistical data, it was possible to come to very interesting conclusions about the origins of these persons, their education, professional and political orientation and reasons which prompted them to come to Serbia, and to decide either to leave it or to permanently settle within it.